

Riječi u rovovima: jezični dvoboji u vojnome nazivlju

U četvrtome broju *Hrvatskoga jezika* iz 2024. razmotrili smo nekoliko primjera paronimije u hrvatskome vojnom nazivlju (*oružani/oružni, oklopni/oklopljeni, ubojit/ubojni, bojni/bojev/bojevni/bojovan, bojište/bojišnica*) s posebnim naglaskom na tvorbeni i značenjski razgraničenja paronima te njihovu ustaljenost u uporabi. U ovome članku osvrnut ćemo se na daljnje paronimne parove koji izazivaju nedoumice u vojnostručnoj i općoj uporabi, a koji zahtijevaju preciznije terminološko razgraničenje – *ciljani/ciljni, desetak/desetina, obučni/obučeni, taktički/taktičan, okruženje/okružje i eksplozivni/eksplozijski*.

1. ciljni/ciljani

U vojnome nazivlju često nailazimo na višerječne nazive kao što su *ciljna točka, ciljna referentna točka, ciljno područje, ciljno područje interesa, amfibijsko ciljno područje* i tako redom. S druge strane bilježimo i nazive *ciljana vatra, ciljana operacija, ciljani napad, ciljani udar*. Pridjev *ciljani* izvodimo od glagola *ciljati*, koji u hrvatskome standardnom jeziku znači ‘koji je usmjeren prema čemu’ ili ‘koji teži čemu određenom’. U vojnome se nazivlju najčešće upotrebljava u značenju ‘usmjeren prema određenome objektu djelovanja’. Pridjev *ciljni*, pak, odnosni je pridjev izveden od imenice *cilj* te znači ‘koji se odnosi na cilj’. Oprimjerimo spomenutu sličnost na primjerima *ciljani objekt* i *ciljni objekt*. Premda su nazivi *ciljani objekt* i *ciljni objekt* naizgled bliskoznačni, značenjski ih je nužno razgraničiti – *ciljani objekt* označuje onaj objekt koji je izabran za metu, dok *ciljni objekt* upućuje na objekt u funkciji cilja. Jednako tako, na strelištima, u kontroliranim uvjetima, vojnicima je dobro poznat naziv *ciljna slika*, odnosno ‘ono što vidimo kad usmjerimo vatreno oružje u metu/cilj koji želimo pogoditi’. S druge strane, *ciljani napad* napad je u kojemu napadač točno zna na koga ili što je usmjeren njegov napad, dok u primjeru *ciljana obučna skupina* pridjev *ciljan* ponovno podrazumijeva usmjerenost prema čemu, ovdje prema određenoj skupini. Ukratko, pridjev *ciljni* upotrebljavamo kad je riječ o pojmu koji se odnosi na cilj, a *ciljani* kad govorimo o usmjerenosti djelovanja komu ili čemu.

* Ovaj je rad nastao u okviru projekta *Hrvatski mrežni rječnik (Mrežnik) – 2. faza*, koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovoran je samo autor te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

2. desetak/desetina

Imenica *desetak* označuje ‘skupinu ili količinu približnu broju deset, oko deset’. Njoj slična riječ, *desetina*, višeznačna je riječ te pripada općejezičnomu i stručnomu rječniku. U općemu značenju podrazumijeva ‘deseti dio cjeline, deseti dio čega’, u matematičkome nazivlju označava ‘prvu znamenku iza decimalnoga zareza’, a u povijesnome nazivlju ‘porez koji iznosi deset posto prihoda ili prinosa’, na primjer *crkvena desetina*. U vojnome nazivlju ima značenje ‘najmanja vojna postrojba sastavljena od desetak vojnika’. Premda opći rječnici opisuju *desetinu* kao postrojbu od točno deset vojnika, u vojnoj struci ona podrazumijeva i manja odstupanja. Stoga bismo mogli posegnuti za paronimnim parom *desetak/desetina* i reći kako je *desetina* postrojba od *desetak* vojnika.

3. obučni/obučeni

Za rasvjetljivanje paronimnoga odnosa *obučni/obučeni* može nam poslužiti i već spomenuti primjer *ciljane obučne skupine*, pri čemu je očito riječ o skupini podvrgnutoj određenoj vojnoj obuci. Zanimljivo je kako nijedan suvremeni rječnik hrvatskoga standardnog jezika ne bilježi pridjev *obučni*. Spominje se jedino u svesku *Akademijina rječnika iz 1917. – 1922.* (s. v. obučan) s napomenom kako se „između rječnika nalazi samo u Šulekovu njem.-hrv. (obučni jezik, *Unterrichtssprache*)”, drugim riječima potvrđen je 1860. S druge strane, u Hrvatskoj se vojsci taj pridjev redovito upotrebljava od njezina osnutka te pripada vojnostručnomu rječniku, označavajući ‘ono što se odnosi na obuku’. Slika je odmah jasnija promotrimo li konkretne i nedavne primjere iz vojnostručnoga časopisa *Hrvatski vojnik* (2025.): *U Splitu je proveden Vojnoobavještajni kamp 25 – jedna od najvažnijih godišnjih obučno-vježbovni aktivnosti Vojnoobavještajne satnije Gardijske mehanizirane brigade. ili Na vježbi Borbena provjera vodova u organizaciji Gardijske mehanizirane brigade prikazane su nove taktike, tehnike i procedure, ali i nova obučna infrastruktura poligona „Josip Markić” kod Knina.*

Njegov paronimni parnjak *obučen* izveden je od glagola *obučiti* (‘prenijeti komu znanje obukom’), koji je u općim rječnicima obilježen normativnom odrednicom *razgovorno* te se upućuje na preporučenu riječ *poučiti*, a pridjev *obučen* na riječ *izučen*. Ipak, u vojnome nazivlju nazivi kao što su *obuka, obučenost, obučiti* i *obučen* nisu stilski obilježeni te pripadaju i upotrebljavaju se redovito kao dio vojnostručnoga rječnika. Sljedeći primjeri iz *Hrvatskoga vojnika* to još jednom potvrđuju: *Hrvatski vojnici obučeni za preživljavanje, bijeg, otpor i izvlačenje ili Kad je riječ o obuci, ona je pokazala da Gardijska mehanizirana brigada raspolaže obučenim i osposobljenim pripadnicima koji su u stanju svladati složene prirodne zapreke uz uporabu sofisticirane tehnike i opreme.* Nije naodmet spomenuti i tvorenicu *vojnoobučni* izvedenu od sveze *vojna obuka* ili čestu svezu *obučno središte*, na primjer u imenu *Obučno središte gardijskog desantnog pješaštva*.

Konačno, kako bismo prikazali značenjsku razgraničenost parnjaka *obučni/obučeni*, poslužiti će sljedeća rečenica: *Obučni događaj godine preduvjet je dobro uvježbane i obučene vojske.*

4. taktički/taktičan

Pridjevi *taktički* i *taktičan* također su primjeri paronimije u vojnome nazivlju. Premda pripada i općemu jeziku, sa značenjem ‘proračunat i razrađen plan i način ponašanja u ostvarivanju kakva cilja’, riječ je *taktika* i vojni naziv koji podrazumijeva ‘vojno umijeće provođenja ratne strategije u neposrednim pokretima vojske na bojištu’. Odnosni pridjev *taktički* standardnojezična je hrvatska riječ sa značenjem ‘koji se odnosi na taktiku’ (u općemu i vojnome značenju riječi *taktika*). U vojnome je nazivlju nalazimo, primjerice, u višerječnim nazivima kao što su *taktička skupina*, *taktička razina ratovanja*, *taktičko djelovanje*. No, do zabune dolazi zbog toga što je pridjev *taktički* paronim općejezičnoga pridjeva *taktičan* izvedena od imenice *takt*. Točno je, primjerice, *taktička pogreška*, ali *taktičan savjet*. U vojnome nazivlju korpusne potvrde upućuju često, primjerice, na pogrešnu uporabu toga pridjeva (u određenome obliku), npr. u nazivu *taktično nuklearno oružje* umjesto *taktičko nuklearno oružje*. Međutim, kad je riječ o *taktici* kao vojnome umijeću, posežemo isključivo za pridjevom *taktički* (*taktička hodnja*, *taktičko zavaravanje*, *taktička razina zapovijedanja*).

5. okruženje/okružje

Riječi *okruženje* i *okružje* još su jedan primjer paronimije te suodnosa općega i stručnoga rječnika. Obje riječi upućuju na čiju okruženost kakvom skupinom, okolnostima itd. Ipak, te dvije riječi nisu međusobno zamjenjive. Riječ *okružje* znači ‘društvo u kojemu se tko kreće i uvjeti kojima je okružen u životu ili radu’, a riječ *okruženje* ‘krug kojim se koga opkoljuje’. Stoga je dobro govoriti o *ugodnome radnom okružju* i *neprijateljskome okruženju*. Štoviše, u vojnome je nazivlju nužno jasno razlučiti oba naziva te govoriti primjerice o *sigurnosnome okružju* i *izvlačenju iz okruženja*. Kontekstni će primjeri to

okruženje i okružje ×

Riječi *okruženje* i *okružje* paronimi su, odnosno imaju sličan izraz i slično značenje, koje upućuje na čiju okruženost kakvom skupinom, okolnostima itd. Te dvije riječi ipak nisu sinonimi. Riječ *okružje* znači ‘društvo u kojemu se tko kreće i uvjeti kojima je okružen u životu ili radu’, a riječ *okruženje* ‘krug kojim se koga opkoljuje’. Stoga je dobro govoriti o *ugodnome radnom okružju* i *neprijateljskome okruženju*.

neprijateljsko okruženje

obiteljsko okružje

najbolje prikazati: *Sigurnosno okružje* danas karakteriziraju brze i kompleksne promjene – od hibridnih prijetnji državnih i nedržavnih aktera do evoluirajućeg karaktera rata vidljivog u konfliktima poput onog u Ukrajini ili Cijelo jedno poglavlje knjige posvećeno je evakuaciji civilnog stanovništva i izvlačenju branitelja iz **okruženja**. (*Hrvatski vojnik*). O tim i drugim paronimima više možete doznati na mrežnoj stranici jezičnih savjeta Instituta za hrvatski jezik na adresi <http://jezicni-savjetnik.hr/>.

6. eksplozivan/eksplozijski

Prema rječnicima hrvatskoga standardnog jezika pridjev *eksplozivan* znači ‘koji lako eksplodira’, a *eksplozijski* označuje ‘koji se odnosi na eksploziju’. U vojnome je nazivlju razlika između *eksplozivnoga* i *eksplozijskoga* terminološki opravdana i nužna. Poslužimo se i ovdje stvarnim primjerima iz *Hrvatskoga vojnika*: *Na vježbi su se mogli vidjeti i specifični postupci pripadnika protudiverzijske zaštite prilikom pronalaska i neutralizacije eksplozivne naprave uz pomoć vojnog psa*. Drugim riječima, govorimo o napravi koja lako može eksplodirati. Ili ...*tvorivo kojim se izaziva udarni eksplozijski val može biti različite vrste, detonirajući štapin, pružna eksplozivna punjenja, brizantni eksploziv, plinske smjese*. Dakle, riječ je o valu prouzročenom eksplozijom. Konačno, tvorenica *protueksplozijski* iz sljedećega primjera možda najjasnije približava značenjsku razliku pridjeva *eksplozijski/ eksplozivan*: *Posadna satnija – zadužena za osiguranje četiri lokacije na Velikom Brijunu i osiguranje otoka Krasica, obavlja protudiverzijske i protueksplozijske preglede podmorja*. Jednostavno, *protueksplozijskim* se djelovanjima nastoji suzbiti *eksplozija*.

Paronimi su u hrvatskome vojnom nazivlju, kao i u općemu jeziku, riječi sličnoga izraza, ali različitoga značenja. Primjerima analiziranim u ovome i prethodnome članku nastojalo se upozoriti na prividnu istoznačnost sličnih riječi u vojnome nazivlju. Vodeći računa o preciznosti u (vojnome) nazivlju, zaključimo latinskom maksimom – *Ništa slično nije isto!*